

Тінь сови

Про книгу

Роман «Тінь сови» — найгуманніший з усіх написаних Шкляром. Кохання та журба, на жаль, часто ходять поруч... Життя Катерини і Степана сповнене любові та світлої поезії. І коли приходить біда — як тінь сови, що вони побачили перед весіллям, — заради спокою дружини Степан ладен пожертвувати всім. Смерть сильніша за кохання? Мабуть, навпаки... Непідвладна часу історія кохання, що надихає та дає надію. Кохання, яке перетворюється на легенду...

ВАСИЛЬ ЩЕРАСЯ

The background of the cover is a dark, moody landscape. A large, pale full moon hangs in the sky, partially obscured by the dark, skeletal branches of a tree on the left. In the center-right, the silhouettes of a man and a woman are shown in profile, facing each other as if about to kiss. An owl is perched on a branch of the tree to the right of the couple. The overall color palette is dark with shades of blue and black.

ТІНЬ СОВИ

ТАМ, ДЕ ЖИВЕ ДУША

КАТЕ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

ТІНЬ СОВИ

ТАМ, ДЕ ЖИВЕ ДУША

ВАСИЛЬ
ЩЕДРИЙ

ТІНЬ
СОВИ

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2019 **СІМЕЙНОГО**
ДОЗВІЛЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2019

ISBN 978-617-12-6224-9 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Дизайнер обкладинки *Андрій Цепотан*

Шкляр В.

Ш66 Тінь сови : роман / Василь Шкляр ; передм. А. Куркова. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 304 с.

ISBN 978-617-12-5629-3

Це історія кохання двох людей, Катерини та Степана. Кохання, яке бореться, долає труднощі, допомагає вистояти і врешті-решт перетворюється на легенду, що дає надію тим, до кого воно ще не прийшло.

УДК 821.161.2

© Шкляр В. М., 2014, 2019

© DepositPhotos.com / gasaz76, razihusin, обкладинка, 2019

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2019

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2019

Історія двох кохань

Діти хворіють шуканням скарбів, а дорослі — спогадами про незнайдені скарби. Час змінює кольори, смаки, проганяє добро або зло, потім знову повертає то одне, то друге. І добро, і зло — теми вічні, вони не живуть нарізно, ці два явища мовби й створені для того, щоб підкреслювати значення одне одного.

«Тінь сови» — це своєрідний скарб, захований часом у минулому сторіччі. Час хоронив його за «тимчасовою» непотрібністю, тому що тоді знов настала «доба зла» і для добра залишилося дуже мало місця. І ось в інший, дивний і теж не вельми добрий час, коли брехня тут і там стає новою «правдою», коли про мораль і порядність згадують зі скептичною посмішкою на обличчі, ця історія виринула з іншої епохи. Виринула і здивувала тим, що виявилася непідвладною часові. Так, у ній описані в чомусь інший світ, інший побут, інша Україна. Але, читаючи, ти пропускаєш цю різницю, як легкий шум вітру. Вона навіть приємно лоскоче твою фантазію, але майже непомітно. Тому що твоя читацька увага прикута до героїв роману, до їхніх історій. А історії і Катерини зі Степаном, і Муталіба з Іриною — це історії кохання. Кохання, яке бореться, виживає у незгодах, допомагає вистояти і врешті-решт перетворюється на колективну пам'ять, на віру, на релігію, на легенду, що дає надію і кохання тим, кого воно ще не торкнулося своїм крилом.

Справжнє кохання — це завжди трішки казка. Тут казка присутня поруч із двома історіями кохання і дружби, й ім'я цій казці — Щедрик. Цей маленький гномик, містичний мешканець пралісу, вигаданий колись іще в дитинстві Степаном, не лише стежить за тим, щоб зло було покаране, а доброта і душевна щедрість дістали винагороду, а й має власний голос. Він, як Степанове друге «я», того Степана, яким він був у дитинстві, вставляє у розповідь свої думки й почуття, намагається відповісти на запитання і воління свого «господаря». Читаючи роман, я намагався знайти щось спільне з пізнішими романами Василя Шкляра, скажімо, з «Елементалом», «Залишенцем»... Шукав і, крім майстерного володіння мистецтвом словесного образу, нічого не знаходив. Жорсткість останніх його романів ніби підказує, що «Тінь сови» на багато років наперед забрала

в автора запас його особливої, майже дитячої доброти до героїв. Цей роман — найгуманніший з усіх написаних Шклярем. Він і читається як класика, і легко роздає на «мудрі цитати» десятки речень. Він і навчає, і підказує, і втішає. Адже там, де є кохання і де є смерть, завжди з'являється Втішання. Втішання — це вияв мудрості.

*Андрій Курков
Париж, 18 січня 2014-го*

1

І тоді Катерина сказала:

— Збирайся, Степане, поїдемо! Не дивись так на мене і не відмовчуйся, бо я тебе силою завезу! — сказала тоді Катерина, і в її голосі не було вже ні сліз, ні благання, а тільки сухий крик, і Степан зрозумів, що вона од свого не відступиться.

Він сидів на ліжку мовчазний і згорблений, дивився у вікно, за яким уже сутеніло, і ще густіша сутінь огортала кімнату, але вони не вмикали світла, ніби хотіли продовжити день.

Десь на подвір'ї гралися їхні діти, в хату долинали розгарячілі хлопчачі голоси, і вони якийсь час дослухалися тих голосів, думаючи про одне.

— Куди поїдемо? Я не знаю, де він живе, — нарешті озвався Степан, і навіть у присмерку було видно, як на його обличчі ворухнулася жовта усмішка (колись вона була синьогаряча, тепер від неї зосталася лише тінь, як і сам він скидався швидше на свою тінь).

— Він ще й сміється, смішно йому.

— Ти ж знаєш, я загубив його телефон. Коли те було, два роки минуло.

— Не придурюйся, Стьопо! Є паспортний стіл, є довідкове бюро, допитаємось.

— Авжеж, там тебе виглядають.

— Він же сам тебе кликав.

— То й що? — І знов дивився затято, спідлоба, чи то від того, що очі так глибоко провалилися, здавалось, що дивиться він спідлоба.

— Поїдемо. Вночі сядемо на поїзд, а на ранок будемо в Києві.

— Не спіши, Катю. Чую, наче мені вже краще. Сьогодні ранком я ходив аж до річки. Сам. Вийшов на город, а такий же, знаєш, туман стояв, що за крок не видно. І причувся мені якийсь голос у тумані. Чи пташка писнула, чи що, але пішов я на той голос у тумані усе далі і далі, поки не опинився коло річки. Хтось мене ніби кликав, наче попід руку хто вів, так легко йшлося. Не спіши, Катю, переждемо день-другий, а там воно покаже.

Те, чим він похвалився, не втішило Катерину, навпаки, ще дужче роз'ятрило душу — відчула в тому якийсь невловимий зв'язок зі своїм сьогоднішнім сном, і знов, як тоді вночі, зайшлося серце.

— Ось не зли мене! Краще йому. Знаю це твоє «краще». Од вітру вже хилишся, а козиришся. Ще скажи мені що, то зв'яжу по руках і ногах та повезу.

Катерина раптом затнулась, помітивши, як він завмер, зіщулився, змалів на очах — це вперше вона так одверто сказала про його неміч і враз пошкодувала за тим, ладна була вхопити слова назад, та вони вже поволі входили у Степана, все глибше і глибше — поволі і через те так болісно. Вона хотіла його лиш трішечки розізлити, зрушити, розворушити, аби він послухався, а вийшло не так, як хотілося, вийшло зовсім погано. Де ж їй тих слів набрати, у кого позичити, щоб він послухався, свої вона уже всі виговорила, і тепер от таке сприснуло з язика, що ліпше б мовчала.

Катерина підійшла до нього, обхопила долонями Степанову голову й притулила до грудей, пальцями перебирала його волосся, шепотіла: — Треба їхати, Стьопо, треба... Поки ти при силі, поїдемо. Послухай мене, дурну.

Вона гладила йому обличчя, шию, так якось боязко і винувато, мовби дитина, і хвиля жалю та ніжності забила Степанові подих, він пригорнув Катерину до себе, відчув біля серця її пругкі теплі груди, і здалося, ніби через той дотик переливається в нього якась молода, хмільна сила. Він знав, що Катерина карається своїми словами, треба сказати їй щось дуже хороше, щось веселе, може, пожартувати, аби вона думала, що нічого не сталося, усе те пішло за вітром. І Степан запитав з бісом у голосі:

— Це ти мене зв'яжеш? Це ти хоробра така у мене?

— Ото щоб не був такий впертий.

— Ну, то я тобі зараз покажу. Знатимеш.

— Стьоп, ти що, Стьоп?

— А ти як думала?

— Здурів... Зайде хтось.

— Катю... Катю...

У хаті вже зовсім стемніло — погас ще один їхній день.

Лунко цокав годинник, аж дзвеніло у скронях, раніше Катерина не помічала, що він такий голосний та проворний.

— Не сердься на мене, — сказала вона. — Сьогодні я бачила сон.

Снилася мені дорога. Треба їхати, Стьопо. Треба. Послухайся ради дітей, якщо мене не жалієш.

Катерина сказала тільки півправди, вона змовчала про Щедрика, бо не чула у тому доброго знаку. Але цієї ночі їй справді приснився той чоловічок, приснився чи, може, й привидівся, бо часом вона уже не відрізняла, де в неї сон, де видіння, а про того чоловічка стільки наслухалася від Степана, що побачила його, мов живого. Був він у коротеньких червоних штанцях-шароварчиках і в такому ж червоному брилику, як у дитини, і сам він скидався на маленького хлопчика з дорослим обличчям, тільки на дуже сумного хлопчика. Степан казав, що Щедрик (це він його так називав) завжди веселий, такий собі жвавий бешкетун, скрізь устигає, все бачить і чує, скрізь свого носа стромляє, але добрим людям ніколи не робить зла, навпаки, добрим він завжди стає у пригоді, хоч вони й не знають, хто то їм помагає. Так казав їй Степан, проте вона побачила Щедрика сумним і нещасним, таким, що й сам не міг собі дати ради, не те щоб комусь допомогти.

Спершу вона побачила дорогу, довгу пряму дорогу, яка стелилася білим сувоєм, мабуть, через увесь світ, хоч починалася відразу за їхнім селом, а потім на тій дорозі угледіла його. Він ішов десь удаль, коротенькі шароварчики підсмикувалися за кожним кроком, і зблискували його голі литочки, ішов він якимось ніби перевальцем, але прудко і з підстрибом, викидаючи вгору то одне, то друге плече, коливаючи з боку на бік головою в червоному брилику. Та найбільше Катерину вразило те, що на плечі він тримав паличку, а на тій паличці погойдувався білий вузлик: хить-хить, хить-хить. Через той вузлик вона раптом здогадалася, що він іде з їхнього села надовго, а може, й назавжди, і від того так защеміло серце, що вона спам'яталася, кинулася зі сну чи з короткого забуття, різко розплющила очі й відчула на своїх щоках сльози. Перше, що їй захотілося, — це притулитися до Степана й почути тепло його тіла і дати йому свого тепла, але не ворухнулася, побоялась розбудити його, бо до Степана сон навідувався тепер ще рідше, аніж до неї.

Катерина довго дивилася в темряву, так довго, що по-совиному почала бачити в темноті, хоч ні до чого не придивлялася, а всім єством прислухалась до його дихання і знов думала-передумувала все заново, починаючи вже від дороги, що явилась їй уві сні, і від того, хто йшов тією дорогою, ішов десь далеко у світ, бо чого ж би ото він тримав на плечі паличку з білим вузликом.

На вікна тиснула чорна осіння ніч, вряди-годи її колошкали затятим виттям та сліпучими фарами вантажівки, що навіть о цій порі возили буряки з поля до Бужанського цукрозаводу, і Катерина раптом подумала, що як же це так — такі незугарні, важкі, заляпані багном машини виїжджають за селом на чисту, як скатерть, дорогу? Ні, такого не може бути, машини підвивають на розгаслих коліях, у розбитих баюрах, немає ніякої білої дороги і немає того, хто нею ішов, не треба себе морити ніякими вигадками, без них тоскно. Годі себе мордувати загадуваннями, треба щось робити, треба рятувати Степана, поки не пізно. Але що робити — вона не знала.

Вони вже об'їздили всіх лікарів, пооббивали пороги знахарям, що зналися на всілякому зіллі, але ні зіллячко, ні порошки, ні уколи не допомогли, і Степан сказав: баста. Він взагалі не пішов би далі сільського медпункту, якби не вона, Катерина, якби він не жив її молитвами.

Востаннє вона їздила з ним аж до Ленінграда, добилася на прийом до знаменитого професора, до якого люди вистоювали хтозна-які черги, і той таки обстежив Степана, однак нічого певного не пообіцяв: мовляв, справи погані, але треба сподіватися на краще, ніколи не треба втрачати надії.

І тоді Степан затявся: «Годі, я сам, Катю, видужаю. Це таке, що чоловік сам мусить збороти в собі. А ще ж мені допоможе... він», — казав про Щедрика, і не знати було, жартує Степан чи справді так думає.

Катерина й сама часом вірила в ту його вигадку, звиклася з нею за тринадцять літ життя зі Степаном, може, через те, що так любо було їм удвох, вірила у якийсь добрий дух, що оберігав їхню злагоду. І Щедрик то був чи не Щедрик, а, видно, вони прогнівили його, бо де б він дозволив лихові перейти їм дорогу.

Чим прогнівили? Коли? Кого питати і як спокутувати той гріх?

Катерина не знала. Вона тільки знала, що треба щось робити, не сидіти на місці, а кудись іти, щось шукати, питати в людей, а не ждати, склавши руки, якогось благословення.

Кого питати, до кого йти? Вона сто, тисячу разів передумувала, перебирала в голові всеньке їхнє життя, перевершувала всі дні й літа, немов злежаний крам у скрині, ніби там десь могла приховатися відповідь чи порада на їхню біду, і що більше вдивлялася у минуле, то все частіше винила у всьому себе. Це вона винна, що Степан не беріг себе, він боявся не стільки хвороби, як того, щоб Катерина не знала

про неї. Він любив її і весь час гороїжився, показував, який він міцний та дужий: хапався за найважчий мішок, за ціпа, за косу, за вила, а вона не могла його зупинити, хоч давно знала, що Степанові не можна так надриватися.

Та як же вона могла його зупинити, як тоді він ще зліший ставав у роботі, нікого не хотів і слухати, а співчуття було для нього мукою: «Гей, Катю, ти ще погано мене знаєш», — пік її синіми очима і поплювував на долоні, щоб знов ухопитися за сокиру чи за лопату. І так уже гехкав тою сокирою, що грабові окоренки, яких не бере і клинець, розліталися на тріски, а коли брав лопату, то земля чорніла за ним, мов за плугом.

Катерина аж лякалася його в роботі, такий був скажений, не підходить до нього, не підказуй, він сам знає, що йому можна, а що ні. А вона готова була сама все зробити за нього, бо думала, що Степан мстить їй за ті давні слова, які вона кинула ще зовсім дівчиськом, кинула так, без думки, а от, виходить, поранила.

Дурна була, тоді ще не мала й шістнадцяти, хоча вчилася вже в містечку на курсах крою та шиття. Не пішла в десятий клас, а вдома й раді; батько п'яничка, й мати коло нього змучилася: іди, Катре, матимеш на шматок хліба. Вона не думала ні про хліб, ні про що, аби лиш вирватися з дому, забути про сварки та бійки, а там, у містечку, дали їй гуртожиток, у кімнаті їх п'ятеро, але кожна сама собі пані, живи, як тобі заманеться. З дівчатами добре було, по черзі смажили картоплю на кухні, самі собі шили кофти та плаття, а на день народження дарували одна одній великі окаті ляльки з рожевими щічками, хоча ніхто вже не бавився тими ляльками (сиділи вони на акуратно засланих ліжках і дивилися на все незрушними пластмасовими очима).

Може, то дівчата натякали одна одній про скорі заміжжя, бо хлопці вже ходили до них, вони вчилися на шоферів та механізаторів і жили в гуртожитку через дорогу. І то як тільки вечір настане, уже й сунуть до них у гості, прошено їх чи не прошено, а стукають у двері, ось які ми гарні, сідай та балакай з ними.

Катерина не дуже любила ті посиденьки, хоча й помічала, що дехто приходить заради неї, але боялася сердити дівчат, збиралася і йшла в кіно чи так десь, бо бачила, що дівчата вже дивляться на неї скося, наче вона когось відбиває у них абощо. А їй якраз ніхто й не потрібен

був, ті залицяння їй, як собаці п'ята нога, Катерина ще соромилася всього, тепер смішно їй згадати, як вона соромилася своїх грудей. Сама тоненька, як очеретина, а ліфчик носила четвертого розміру, аж щулилась, зводила плечі, щоб приховати той стид.

«Катю, це ж багатство! — заздрісно їла її очима Люська Офіцерша, суха, пристаркувата, але незлостива дівка, коли вони милися в лазні. — Та якби я мала таку хвігуру...» Катерині байдуже було, що зробила б Люська з такою фігурою, проте потроху-потроху до того, як побачила Степана, вона вже знала собі ціну, вже не горбилася, а несла свої груди, як чортиця, і Степан їй так і сказав за першої ж зустрічі: «Ти відьма». Він прийшов до них із хлопцями — якийсь неповороткий, розхристаний, пом'ятий, усе на ньому так і висіло, ніби накинута наспіх та ще й з чужого плеча, і Катерина відразу почала збиратися в кіно. Навмисне довго крутилася перед дзеркалом, дратуючи дівчат, розчісувала довге рівненьке волосся, що лилося по спині, як дощик, так низько, що хлопці знічено відводили очі. І тільки Степан, бідолаха, одвісив нижню губу, витріщився на Катерину, — перед дзеркалом її видно було відразу з усіх боків, — не міг одірвати очей, та й не силкувався того робити. Дивився, дивився і раптом спитав здивовано: — А це ти куди зібралася?

Хлопці аж пирхнули зо сміху, так щиро здивувався Степан, що ось, мовляв, я прийшов у гості, а вона, бач, кудись збирається.

— Хороша Маша, та не ваша, — котрийсь підкусив Степана.

— Хіба вона Маша? Вона ж Катерина, — серйозно пояснив Степан і ще дужче розвеселив публіку. — Ти куди оце, Катре, збираєшся, га?

— В кіно, — сказала Катерина.

— Яке?

— Дике та прудке.

— Ну, то і я піду.

— Іди, — знизала плечима Катерина. — Хіба мені що? Це нікому не забороняється.

— Як то нікому? — знову здивувався Степан. — З тобою ходять усі?

— Чого це зі мною? Я сама собі йду.

— А я?

— А ти сам.

— Я сам не хочу.

Тут уже в кімнаті гойднувся регіт, навіть рожевощокі ляльки реготали з тої наївності, тільки Степан розгублено оглядався на всі боки, шукаючи те, що так усіх розсмішило. Нічого не знайшов і знов повернувся до Катерини, а вона вже йшла до дверей, хлопці притихли, і навіть дзеркало без неї стало якесь порожнє й сліпе. Уже відчиняла двері, ні на кого не повівши й бровою, не моргнувши на їхні смішки, і тут Степан вигукнув:

— Ти відьма! У тебе навіть очі зелені.

Вона зупинилась, озирнулася, подивилась на нього довгим поглядом і сказала:

— Так, відьма. А хіба що? — І зачинила за собою двері.

— Побалакали, Степане? — раденько спитав Петро Мисочка, котрий завжди перед тим, як іти до дівчат, випивав для сміливості. («Я, хлопці, як не прийму допінгу, то й забалакать не можу до дівчини».)

— Ще ні, — сказав Степан і теж вийшов з кімнати. Катерину догнав уже на вулиці, порівнявся з нею і пішов поруч, але вона ніби того й не помітила, лунко відбивала каблучками свої кроки і дивилася десь поверх людей, поверх дерев і будинків, Степанові те не подобалося, та він прощав їй: хай, дівчина має бути гордою.

— Ти що, розсердилась на мене? — спитав Степан.

— Чого маю сердитись?

— За відьму.

— Клопіт мені великий.

— Я, знаєш, казав не про таку відьму, що ото страшна, з гачкуватим носом, верхи на мітлі їздить. А про молоденьку відьмочку, що кого хоч зі світу зведе очима своїми. Ти бачила кінофільм «Чаклунка»?

— Бачила.

— Ото я про таку.

— Але ж там її зі світу звели.

— Так, — сумно погодився Степан. — Лемішка їй попався, не захистив. Я не дав би волосинці впасти з її голови.

— Ти? — і вона забула про свою гординю, засміялася дзвінко і весело й нарешті подивилася на Степана.

— Я. — Він простив їй і сміх, нехай ліпше сміється і дивиться на нього, аніж має дивитися в небо. — Ось виходь за мене, а тоді й побачиш, як не віриш, — великодушно запропонував Степан.

— Що? Куди виходити?

— Заміж. За мене.

— Ой, держіть мене, упаду.

Степан злегенька притримав її за стан, і Катерина ляснула його по руці.

— Сама ж сказала, щоб тебе держати.

— Хіба ж я тебе просила?

— Більше нікого тут не було.

— У тебе що, не всі дома?

— Не знаю, я вдома давно не був.

— От зануда.

— Просто я не люблю, коли кажуть одне, а думають друге. Правду треба казати. Ось ти мені сподобалася, і я кажу, що ти мені подобаєшся і виходь за мене заміж.

— А може, ти мені не подобаєшся.

— Може. Але думаю, що це не так. Якщо навіть так, то сподобаюся пізніше. Все одно будеш моєю. Тут уже, як той казав, хоч круть, хоч верть.

— В черепочку смерть, — сказала вона.

— Я теж ворожбит, Катю. Мене моя баба навчила. Вона була з тих, що знаються на чарах. Не віриш? Коли вона помирала, то стелю зривали в хаті, ніяк не могла одійти. Мучилась, мучилась, а тоді попросила пробити діру в стелі. І відразу, коли це зробили, померла.

— Розкажи комусь іншому.

— Хай мене грім поб'є, якщо брешу. Ось подивись мені в очі. —

Степан зупинився, і Катерина боязко глянула йому в очі, але страшного в них не було нічого — сині ласкавці виплескувалися на Катерину, теплі й лагідні, і все-таки бентега прохопила її груди — якась лоскітлива до млості.

Вона швидко відвела погляд і знов зацокала каблучками по тротуару, тільки вже не дивилась поверх усього, а опустила голову, зіщулилась, звела плечі, мовби хотіла приховати свої груди і той бентежний лоскіт, що прокинувся в них.

— Тепер віриш мені? — спитав Степан.

— Вірю.

Вони не пішли ні в яке кіно («То я так сказала, аби втекти», — зізналася Катерина) і допізна блукали порожніми темними вуличками, аж поки не вийшли до річки.

Тікич тут був широкий, бо недалечко його перегачувала гребля електростанції, там стояв таємничий кам'яний будинок, у якому горіло яскраве світло, а з людей нікого не було видно. Через те й таємничий, що весь час здавалося, ось-ось хтось туди зайде й запне вікно чорною шторою.

Там з гуркотом падала вода, розбиваючись об каміння, і, мабуть, шум водоспаду навіював усілякі химери, од яких у Катерини аж тіло бралось сиротами, однак щось і вабило її туди, манило тривожною загадковістю. Ще й від річки тягло вогкою прохолодою, Катерина аж тремтіла, тоді Степан зняв із себе піджак і накинув їй на голі плечі, що беззахисно світилися проти місяця.

Вона не встигла відмовитись, адже мусила сказати, що їй не холодно, а зодягнувши Степанів піджак, цим ніби давала якусь обіцянку, хоч Катерина нічого не могла йому обіцяти. Вона вже злилася на себе, що отак допізна ходила з цим майже незнайомим хлопцем, злилася на Степана, що причепився до неї, як реп'ях, і водить справді, мов приворожену. Вже не раз хотіла попрощатися й піти геть, але щось притягувало її до Степана, щось незбагненне, як оте загадкове світло у кам'яному будинку біля водоспаду.

Вона щільніше загорнулася в піджак, що беріг тепло його тіла, проте не зігрілася, ніяк не могла вгамувати трем, йшов зсередини її єства. Не знала, як звільнитись од нього, тому раптом сказала Степанові:

— Ходімо подивимось у те вікно.

Будинок стояв по той бік греблі, туди вів вузький місток з бетону й заліза, так високо піднятий над водою, що страшно дивитися вниз — тягла до себе темна сила прірви, у якій ревів і пінився водоспад.

Швидко перейшли місток, підступилися до освітленого вікна й зазирали всередину.

Усе, що Катерина там побачила, розчарувало б її, — якісь важкі залізні машинерії, генератори, чи що, — якби не старий стіл у кутку, а біля нього — таке ж старе, зачовгане крісло. І це ще не зачепило б її, та на столі, ближче до крісла, стояла попільничка, і над нею тоненькою цівочкою вився дим од залишеного кимось недопалка. Хтось щойно сидів у цьому кріслі, сидів, курив, щось думав і, можливо, дивився, як переходять вони місток. Та хто ж, сторож, напевне, підказував здоровий глузд, а уява малювала таке, що Катерина боялася дихнути. Може, через те, що тричі дивилася фільм «Людина-амфібія», тепер їй

увижалося, як із води опівночі вийшов чоловік з риб'ячою лускою на тілі, зайшов у будинок перепочити, закурив, а тут нагодилися вони, і чоловік, який ніколи не являвся людям на очі, знов кинувся у воду, навіть не встиг погасити сигарету.

Зненацька в темноті, при самісінькій греблі, куди не сягало місячне світло, ляснув голосний сплеск, Катерина здригнулася і припала до Степана. Він відчув у себе на грудях, які холодні в неї руки.

— Короп, — сказав Степан. — То короп скинувся.

— Я так злякалася.

— Не бійся. Дивись, які кола пішли. Короп гуляє.

Вона дивилася на темні брижі, що йшли від греблі на місячну доріжку, і тут спохопилася, відштовхнулася холодними долонями від Степана й сказала:

— Ходімо звідси. Вже пізно.

Вони знов перейшли місток над ревиськом водоспаду, Катерина озирнулася й тільки зараз помітила стару облущену табличку:

«Стороннім вхід заборонено».

Більше вона не оглядалась. Боялася, що раптом побачить, як із будинку виходить сторож, і тоді щезне її таємниця.

Як тільки зайшли у першу ж вуличку, Катерина зняла з себе піджак і віддала Степанові.

— Мені вже не холодно.

А перед центром містечка, освітленим неоновими ліхтарями, сказала:

— Далі я сама піду.

І поцокала каблучками, дивлячись поверх дерев, поверх ліхтарів і всього, що стояло на землі.

Ноги в неї були довгі й тонкі, але ж і сама була тоненька, така тонесенька, що Степанові болісно стислося серце.

Після того скільки не підступався до Катерини, з якого боку не підходив, а вона ні та й ні. Щось ніби й тягнуло її до Степана, тільки ж дівчата сміятимуться: скільки хлопців за нею увивається, а вибрала цього «підстреленого». Люська Офіцерша так і сказала:

— Та він же в тих куценських штанях як підстрелений ходить. Я, Катю, з твоїм багатством за офіцера вийшла б. — Люська завжди мріяла про офіцера, через те й засиділася в дівках, бо де тих офіцерів набереш у містечку, як тут немає військової частини. Тому й причепилося до неї «Офіцерша», хоч Люська, мабуть, уже вискочила б і за дідька лисого.

— Не треба мені нікого, — огризалася Катерина, — рано ще про це думати.

І Степанові так сказала:

— Рано мені ще з хлопцями ходити. Та й ти навіть армії ще не відбув.

— Восени забриють, — сказав Степан. — Прийдеш проважати?

— Побачимо.

Вони стояли перед гуртожитком, Катерині здавалося, що на них усі дивляться, зирять навіть із вікон, регочуть, а Люська Офіцерша свариться пальцем. І вона попросила:

— Не ходи за мною.

— Добре, — сказав Степан, — не буду.

І пішов.

Вона дивилася йому вслід і стільки смутку побачила в його згорбленій поставі, стільки гіркої безнадії ніс він на похилених плечах, що Катерина не витримала.

— Степане! — гукнула.

Він зупинився, поволі озирнувся, ніби не вірив, що вона кличе його, сховав свою печаль у кволу усмішку.

— Чуєш, Степане? Принеси мені штани, я відкочу і підрублю в майстерні, там, бачу, запас є.

Степан чи образився, чи ні, але штанів не приніс, довго не з'являвся Катерині на очі (вечорами ходить на залізничну станцію, розповідали хлопці, розвантажує вагони), і коли через місяць стрілись на вулиці, Катерина його насилу впізнала. Схуд, геть спав з лица, зате був у новому костюмі, новій сорочці, черевиках, тільки галстука бракувало, та от біда — хоч ти вмири, — знов усе те висіло на ньому й теліпалося: видно, за роботою втратив зо два розміри, а в магазині не дуже примірявся.

— Де це ти пропадав? — міряла його очима з ніг до голови, ледь стримуючи усмішку і вдаючи, що нічого не знає.

— Хіба тобі не однаково?

— Не кажи, як не хочеш, — знизала плечима Катерина. — Не видно було, того й питаю.

— Пропадав, та не пропав, — сказав Степан, і вона раптом помітила, що він напідпитку.

— Ти вже як Петро Мисочка, — зморщила носа. Не могла терпіти цього духу, що нагадував їй нещастя, яке перевалювалося через поріг у їхню хату разом з батьком-п'яничкою.

Степан поліз у кишеню й дістав сигарети. Креснув сірником, обережно, щоб не закашляється, затягнувся, але дим потрапив у очі, підбив їх тонкою сльозою. Так і дивився на Катерину крізь ту сльозу, зречено й гірко, аж стислася вона під Степановим поглядом. Потім не витримала, вихопила в нього сигарету, пожбурила на землю і майже закричала:

— Щоб я більше цього не бачила, чуєш? Ще раз вип'єш — не підходь до мене!

Била Степана словами, але біль той був солодким — виходить, їй не однаково, який він, Катерина ж не казала такого Петрові Мисочці, нікому не казала, а тільки йому. Він підійшов до урни-пінгвіна, вкинув йому в пащеку коробку з сигаретами, і в стуманілих очах знову скинулися знайомі вже Катерині сині ласкавці.

— Катю, — несміливо озвався Степан, — а можна, я тобі писатиму з армії?

— Можна.

— Я часто тобі не набридатиму. І ще хотів би карточку твою мати. Я нікому не казатиму, що це моя дівчина, не бійся. Все одно ніхто не повірить, що я можу мати таку гарну дівчину.

— Ти ж казав, що ти ворожбит. Кого завгодно можеш причарувати.

— Можу, Катю. Але тебе я пожалів. Ти краща за мене. То було б нечесно. Це якщо тобі хтось сподобається, то я можу допомогти. Навернути його до тебе. Але... ти й сама це можеш зробити.

— Чудний ти, Степане. Таке щось вигадуєш. Ну який із тебе ворожбит?

— То правда, ніякий. Але мені допомагає в цьому Щедрик.

— Хто?

— Щедрик.

— Який Щедрик? — засміялася Катерина.

— Не смійся, — сказав Степан. — Я тобі розповім. Нікому не скажеш? Присягнися.

— Не скажу, обіцяю.

— Ну, то ходімо. Далі від людського ока. Ходімо до річки.

Вони знов, як і першого разу, вийшли до Тікича, тільки тепер пішли проти течії: далі від греблі, куди не долинав шум водоспаду, і в тихому надвечір'ї Степан уперше розповів їй про нього, Щедрика.

Щедрик, казав Степан, народився у пралісі, в старезному дубовому лісі, що стоїть над Тікичем, це біля його села, недалеко звідси — кілометрів за двадцять. Річка там набагато вужча, ніж тут, біля греблі, зате куди краща, бо вся в очеретах, плавнях, лататті, у жовтих лілеях, і в тому зелі розкошують видри, ондатри, там качки виводять маленьких, як кульбаби, каченят, а риби тьма-тьмуца, бо ніде їй немає любішого місця; там у ситому мулі розкошує синьо-зелений лин, червоний карась нереститься в очеретах, бо вода там ласкава і тепла,

вигріває в собі золоті риб'ячі ікрини, не дає їм пропасти; там б'ють і холодні джерела, біля них полюбляє стояти судак, а на ямах тирлюються важкі лінкуваті лящі... І майже над річкою темніє глибокою зеленню дубовий праліс, у якому цілісіньке літо горять жарини суниць, під осінь синіє ожина — зривай її жменями, така рясна, гриби там ростуть навіть у бездощів'я, видно, праліс натягується вологи од річки, через те родить такі тугі й чисті боровики, хіба білочка десь гризне за шапчину й полишить білу цяточку.

А найгустіше висіваються у вирубі підпеньки (у їхньому селі так називають опеньки), скільки не збирай — не визбираєш, стоять аж до грудня, поки їх не спечуть морози. У пралісі все цвіте, пахне, ясніє, співає, там дикі бджоли рояться у старих дуплах, там з-під землі б'є джерело, у якому вода солодша за мед, ніби увібрала в себе нектар усіх лісових квітів, увібрала соки суниць та ожини, — жива вода.

Так от, у цьому пралісі, розповідав Степан, народився Щедрик — маленький, як хлопчик, чоловічок, він носить червоний брилик, ніби позичив собі капелюшок у мухомора, і сам схожий на грибка, щупленький, присадкуватий, але дуже жвавий і веселий, скрізь він буває, усе йому цікаво, що робиться поміж людей, тому він допоможе, тому й ніжку підставить, якщо чоловік погане намислив, а того полоскоче, розсмішить у хвилину гніву. Ніхто ніколи не бачить Щедрика, немов то брилик-невидимка, ніхто не здогадується про його існування, і коли він комусь підмогне, то просто кажуть, що от поталанило, пощастило, повезло, вдалося, а хто приніс той талан та удачу, й не думають, ніби воно їм із неба впало. Однак той, хто здогадається, звідки йому щедроти наспіли (звідси і Щедрик), хто повірить в існування цього чоловічка, до того він ще ласкавіший, тоді він справді може прихилити небо.

Степан здогадався, що на світі є Щедрик, давно, ще хлопчиком, це він йому щастя приносить, це він йому допомагає ловити рибу, шукати найбагатші грибами місця і найрясніші ягідники, без Щедрика і праліс не був би пралісом, то він наводить людей на всі ті щедроти, але не кожному дано побачити все сповна. Не завжди щастить і Степанові, однак він не падає духом, бо знає, що рано чи пізно Щедрик йому запоможе, просто він десь одлучився, має чимало клопотів. Тільки треба бути терплячим, ніколи не гніватись, що він десь забарився, адже хтось, може, потрапив у ще більшу скруту і Щедрик зараджує лихові.

А якщо ти бажаєш собі добра більше, ніж іншим, то він може відцуратися тебе або й покарати.

Коли ж це Степан уперше здогадався про Щедрика? Важко сказати, він його пам'ятає стільки, скільки й себе; може, тоді, коли вперше зацедрував бабусі Улиті? Зовсім маленьким був, а як зараз бачить: несе його тато, загорнутого в кожух, і так тепло в тому кожусі на грудях у тата, тільки за ніс хтось щипає. Місяць світить їм на шляху, і від нього світиться сніг довкола, лунко так хрумкає під ногами у тата, аж завмирає серце в малого: здається, ще хтось за ними іде; Степанко втягує голову глибше в кожух і заплющує очі, але все одно бачить гострий місяць, жовтий сніг і чиїсь кроки чує позаду: хрум-хрум, хрум-хрум. У хаті баби Улити (вона окремо від них жила у старенькій хатині) тато витрушує його з пазухи на долівку, і Степанко заводить тоненьким, як місячний промінь, голосом:

Щедрик-ведрик,
Дайте вареник,
Грудочку кашки,
Кільце ковбаски.

Бабуся Улита зачудовано дивиться на онука, ще наче вчора говорити не вміло, а це вже тобі щедрує, тішиться з того й тато, ворушить білими од паморозі бровами й вусами, а Степанко вже поглядає на скриню, що стоїть у кутку бабиної хати. Та стара червона скриня завжди манила до себе й відлякувала, йому ніколи не вдавалося зазирнути до неї, лиш одного разу, коли бабуся підняла віко, на нього звідти повіяло незнайомим духом, якимсь несусвітнім, такого Степанко ніде й ніколи не чув. Приказуючи щедрівку, якої недавно навчила його матуся, малий дивився на скриню, і йому уявлялося, що ось зараз підніметься віко і звідти вийде Щедрик (бо до кого ж оце він звертається — «Щедрик-ведрик...»), вийде такий маленький та добрий чоловічок з макітеркою масних пузатих вареників і з кільцем ковбаски, такої пахучої, що Степанкові вже лоскотало в носі й котилася слинка.

Бабуся гладила Степанка по голові, напихала йому в кишені горішків, цукерок, а Щедрик не з'являвся, і Степанко стояв розгублений і розчарований: навіщо ж оце він так виспівував та випрошував, якщо той не з'явився. То вже пізніше, коли розпитував у бабусі Улити про Щедрика (більше нікому не казав про нього, бо й так хлопці сміялися,

що Степанкова баба — відьма), вона пояснила, що так і має бути, Щедрикові не можна показуватися людям на очі, не треба цього хотіти, бо коли хтось побачить його, тоді Щедрик помре. Він робить добро чужими руками, наvertsає людей на приязнь та щедрість, тому й звертаються так до нього на Різдво, а бачити його зась. Не смій цього хотіти.

І не в скрині живе він, Щедрику вільно ходити де хоче, бо народився із волі, у пралісі він народився і там найчастіше буває.

Якось Степанко ходив у ліщину по горішки, але хтось уже обібрав куці, то мусив вертатися додому з порожнім козубцем. Лиш на землі де-не-де завалювався горішок, та й той був із дірочкою, і чимало присохлих коронок лежало в траві — таки ж добре вродили цього року, та пізно Степанко прийшов — обтрусили, обірвали, вилуцили з коронок горіхи, і більш не шукай. Так то й так, Степанко ще пошукає грибів і піде додому, аж раптом побачив таке, що став як укопаний. На круглому пеньку, порослому зеленим мохом, лежала добра пригірщ ліскових горіхів — великих, чистих, дорідних. І найдужче приголомшило Степанка те, що добре ж пам'ятає, як відпочивав на цьому пеньку, коли тільки-но прийшов до горішника, сидів на ньому й нічого не бачив, ніщо ж не муляло йому, от де заковика. Нікого не було тут з людей, хто міг би покласти їх і забути, не чув нічиїх голосів, ніякого шуму, і ось тобі маєш. З неба впали? Та ж ні, це... І раптом здогад остудив його всього, знав, що Щедрик не лихий, а от злякався на смерть, боявся кроку ступити, не те щоб узяти горішки, і коли щось шурхнуло в куці, лиш на мить туди кинув оком і відразу ж заплющився, хоч здалося, уздрів таки щось червоне чи лишень його тінь, але ні, ні! — його не можна бачити, то тільки привиділося так від страху, йому ще й не таке ввижалося, коли дуже лякався. А тоді Степанко так набрався страху, що не посмів і торкнутися тих горішків, не пам'ятає, як опинився за лісом, як біг і галуззя шмагало його по обличчю, і тільки зупинившись перед селом, відсапууючись, раптом відчув ще один страх, не такий гострий, як перший, не такий наглий, а якийсь повільний, розмірений, такий, що неквапом пробирав усе його тіло до нігтика, пронизував кожну волосинку.

Степанко раптом подумав, що це ж Щедрик для нього так старався, збирав по однесенькому горішку на обчухраній ліщині й складав на пеньок, аби Степанко не йшов додому з порожнім козубцем, бо не

можна йти впорожні з їхнього щедрого пралісу; він так старався, цей Щедрик, що з обнесених кущів нарвав ще он скільки горіхів (мабуть, жоден не сховався від нього у листі), а Степанко не взяв їх і дременув світ за очі, ніби погребував. Та ж він образив Щедрика, більшої образи і бути не може, коли до тебе з добром, а ти повертаєшся спиною, кому ж це таке сподобається. Треба якось загладити цю вину, треба піти й забрати горішки.

Цей другий страх був дужчим за перший, бо Степанко таки вернувся назад. Ішов поволеньки лісом, здригався на кожен подув вітру у верхівтті, на хрускіт галузки, на стукотіння дятла, кожне дерево, кущик ворушились у нього в очах, і треба було зупинитись, аби й вони зупинилися, не перебігали йому дороги. Темні присмерки ворущими тіннями коливалися між стовбурів, він знав, що, коли темніє, у лісі завжди мариться, наче хтось ходить за деревами, бо сутінки сюди запливають нерівномірно, в гущавинах вони гуснуть швидше, на галявинах повільніше, і через те так здається; Степанко це знав, однак після всього, що сталося, не міг погамувати в собі мерзенний холод, як не міг і вернутися до села.

Попереду його чекав ще один струс, до якого він зовсім не був готовий, та якби й підозрював про таке, все одно йшов би далі, бо мусив те побачити на власні очі, аби якось збагнути його і пояснити собі.

Струсонуло Степанком біля того-таки пенька, до якого він дійшов ще завидна, дійшов і знову приріс до землі ні живий ні мертвий. Горіхів на пеньку не було. Від них не лишилося й сліду, хоча, без сумніву, це був той самий пеньок, гладенький прикорінь товстого дуба, якого зрізали давно, вже й мохом зеленим поріс; Степанко не міг помилитися, он же поруч той розлогий ліщиновий кущ, у якому, здалося, він угледів червону тіль, злякався й заплющив очі, переконуючи себе, що нічого не бачив.

«Бачив? Не бачив?» — ця сліпа думка весь час щеміла йому в грудях, та він сахався її, проганяв з усіх сил, бо не можна було й припустити такого, що він бачив Щедрика, адже тоді той помер би.

«Ні! Ні!» — казав собі Степанко і тепер, стоячи біля спорожнілого пенька, зненацька відчув, як щось обпекло йому серце, мабуть, то була блискавка, яка, обпікаючи, водночас осяяла його зсередини, випалила там сумніви й освітила єдину думку. Ні, не бачив Степанко Щедрика, це точно, тому що Щедрик живий, ось же він забрав із пенька горішки,

побачив, що Степанко не взяв їх, і визбирав, ніхто, крім нього, не міг це зробити. То не біда, що він образився, Щедрик добрий і все зрозуміє, він же бачить, що Степанко вернувся по горішки, спершу злякався, з ким не буває, а тепер от знову прийшов, Щедрик же бачить. Це все пусте, перебудеться, головне, що він живий, Степанко таки не побачив його, то Щедрик тільки подав йому знак, що він є на світі. І це не від страху заходиться серце, Степанко страх поборов ще тоді, як вернувся до лісу, це від радості серцю стало тісно у грудях. Щедрик жив! Він ще не раз давав знати про себе, і найчастіше тоді, коли Степанкові було непереливки.

Тут мушу взяти слово я, Щедрик, щоб пролити світло на деякі події, до яких мав певне відношення, власне, й не я, а Степан, але через мене. Може, я й не гідний того, щоб мене вислухали, примарний чоловічок без плоті, не всяк із людей захоче такого слухати, та все-таки жадаю децю прояснити, а то вже справа кожного зокрема — вірити мені чи ні. Мушу сказати це слово передовсім заради Степана, бо в декого може скластися про нього непевне враження як про чоловіка забобонного або, що гірше, людину з хворобливою уявою, здатну до перебільшень.

Єдине, що перебільшує Степан, — це мою всемогутність, та ще помиляється в тому, що я народився у пралісі. Насправді ж я народився в його уяві і можу жити доти, поки живе Степан, не стане його — не буде й мене, Щедрика, хіба, може, хтось іще повірить у мене і тоді житиму далі. Отже, я є дитиною Степанової душі і спроможний тільки на те, на що вистачає його власної волі, сили і духу, хоча здогадуюся, що Степанова віра в мене зміцнює ту його волю, силу і дух. Оце й уся моя могуть.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ